

ЕКСЛІБРИСИ ВІЙСЬКОВИХ КОРАБЛІВ

Екслібрис, або книжковий знак (*ex libris* – у перекладі з латини означає „з книжок”), у сучасному розумінні цього терміна виник майже одразу з початком друкарства. Цей знак, що його звичайно розміщують у горішньому лівому куті внутрішнього боку палітурки чи обкладинки або ж відтискують на оправі книжки, показує, хто її власник. Перші екслібриси виконали такі визначні майстри графіки, як А.Дюрер, Л.Кранах та інші. Це були справжні художні шедеври, які коштували неабиякі гроші. Тому спершу книжкові знаки засвідчували заможність і шляхетність власників книгозбірок. З „демократизацією” книжки приступнішими стали й екслібриси. На українських землях екслібриси з’явилися в XVI ст.

Перші відомості про книжкові знаки для військових кораблів належать до середини XIX ст., коли їхніми власниками стали корвети „Рында” та „Богатырь”. При розбудові російського флоту після Цусіми екслібриси отримали книгозбірки лінійних кораблів „Андрей Первозванный”, „Гангут”, „Севастополь” та інших. Усі ці книжкові знаки не мали мистецької цінності і являли собою відбитки шрифтових штампів-печаток.

Першим володарем власного екслібрису в радянському флоті став у 1981 р. великий ракетний корабель „Бедовый”, який тоді готувався відзначити 25-річчя запуску з його борту першої у світі серійної крилатої ракети. Цей знак, як і інші корабельні екслібриси, створив ав-

тор цих рядків, що свого часу служив офіцером на цьому кораблі. На книжковому знаці зображено силует „Бедового”, крилату ракету й напис латиною „З пазурів пізнають лева”. Невдовзі отримали знаки для своїх книгозбірок кораблі, назви яких були пов’язані з топонімікою України: важкий авіаносійний крейсер „Киев” (на знаці, крім самого корабля й герба Києва, зображено відеому його функційного призначення як протичовнового корабля: орел з мечем у лапах, що кружляє над морем, у глибинах якого пливе атомний ракетний підводний човен); великий протичовновий корабель, згодом ракетний крейсер, „Севастополь” (поряд із сучасним кораблем на знаці зображено його „тезків” – лінкор „Севастополь”, що брав участь у Першій і Другій світових

війнах, та панцерник „Севастополь”, який був учасником російсько-японської війни); великий протичовновий корабель „Керчь” (на екслібрисі фігурують також його „тезки”: есмінець, що у 1918 р. на порушення відповідних статей Берестейського миру потопив біля Новоросійська рештки Чорноморської ескадри, і крейсер, переданий СРСР унаслідок поділу італійського флоту після Другої світової війни); ракетний крейсер „Червона Україна” (на знаці поряд з новітнім крейсером зображено силует його попередника – крейсера з тією ж назвою, що загинув під час оборони Севастополя*); великий протичовновий корабель „Красный Крым” (тут також, крім зображення сучасного корабля, вміщено силует однойменного крейсера, що брав участь в обороні Одеси та Севастополя).

У 1989 р. до Севастополя з дружнім візитом прийшов загін кораблів ВМФ США. На згадку про що подію виконано екслібриси для ракетних крейсерів „Белнеп” і „Томас С. Гейте”, а також ракетного фрегата „Кауффман”.

Після того, як Україна стала суверенною державою і почала створювати власні військово-морські сили, я виконав книжкові знаки для первістків нового українського флоту – корабля управління „Славутич”, сторожового корабля (фрегата) „Гетьман Сагайдачний”, малих протичовнових кораблів (корветів) „Луцьк” та „Вінниця”, малого десантного корабля на повітряній подушці „Донецьк”, великого десантного корабля „Костянтин Ольшанський” і прикордонних сторожових кораблів „Григорій Куроп'ятников” та „Григорій Гнатенко”.

Знак для корабля „Славутич” відображає зовнішній вигляд „Сла-

* Після референдуму про незалежність України командування ВМФ СРСР терміново відправило крейсер „Червона Україна” з Чорного моря на Тихий океан і невдовзі переіменувало його у „Варяг”.

вутича" та його герб, що являє собою геральдичний щит, поділений на чотири поля. На горішньому правому полі блакитного кольору розміщено відеому операцій зв'язку і спостереження: золоті блискавки повідомлень, що приймаються і передаються, а також золоті дуги прямих і відбитих сигналів РЛС. У горішньому лівому (срібному) полі – функційна емблематика, пов'язана з інтерпретацією процедур аналізу інформації й прийняття рішень: чорні дискети для збереження даних, знань та математичного забезпечення. У долішньому правому (срібному) полі – мапа Чорного моря на тлі земної кулі, у долішньому блакитному полі – золотий тризуб Нептуна – символ володіння морем. На тлі синьо-жовтого державного прапора з малим гербом України срібними літерами написано девіз (латиною) „Наукою переможеш”.

Знак для корабля „Гетьман Сагайдачний” теж має щит, поділений на чотири поля. У горішньому правому (червоному) полі – золотий герб Петра Сагайдачного „Побуг” (підкова шипами долу з кавалерсь-

ким хрестом на ній). У горішньому лівому (срібному) полі – перехрещені чорні торпеда й ракета (емблема сторожового корабля). У долішньому правому полі (срібному) зображено чорно-червоного бойового півня – символ вояцьких рис. У долішньому лівому (блакитному) полі – срібна „чайка”, що нагадує про славні морські походи Сагайдачного. Девіз (латиною) „Не злякаюсь і багатьох” написаний на чорній корогві. На знаці також уміщено силует сторожового корабля.

Знак для „Луцька” як декор має зображення малого протичовнового корабля і герб, поділений на два поля. У горішньому полі – давня емблема Луцького полку: на червоному тлі біла рука з хмари стинає мечем голову чорній змії. На долішній половині щита зображено відеому функційного призначення корабля: на блакитному полі чорний підводний човен, розсічений срібною блискавкою. Девіз (латиною): „Небагато, та істотно”.

В екслібрисі „Вінниці” головну частину декору займає герб, на якому пересічений щит має в горішній частині герб міста, що дало назву кораблю – на червоному полі срібні якір і дві схрещені шаблі, а в долішній – емблему протичовнового корабля (на блакитному полі чорний підводний човен, розтятий

Ex LIBRIS

срібною блискавкою). Геральдичний щит герба корабля оточений блакитною стрічкою, на тлі якої розташована золота корабельна линва. Девіз герба (латиною): „На захист свого дому”. До декору знака належать також силует корабля й тризуб Нептуна.

Десантовий корабель на повітряній подушці „Донецьк” (типу „Зубр”) має знак, на якому, крім силуету корабля, подано його герб, що має на блакитному щиті чорний трикутник – символ одного з головних елементів краєвиду Донеччини – терикона. На тлі його зображено срібну голову зубра. Девіз (латиною): „Завжди в русі”.

На екслібрисі для великого десантного корабля „Костянтин Ольшанський” зображено цей корабель, а як декор використано проект його герба, що являє собою щит, облямований вузькою блакитною стрічкою, на тлі якої – золота корабельна линва. Щит поділений на дві частини. У горішній чорній зображено свічку, що горить, а в долішній срібній – чорну емблему корабля – схрещені якір, старовинну корабельну гармату й абордажну шаблю. Девіз герба (латиною): „Той, хто служить іншим, вичерпує себе”.

На екслібрисі для прикордонного сторожового корабля „Григорій Куроп'ятников” зображено сам корабель, а як декор – проект його герба. Щит герба, облямований золотою корабельною линвою, поділений на два поля, які відокремлює одне від одного вузький золотий пас. У горішньому чорному полі – срібна голова сови, що символізує чуйність, далекозорість уночі. У долішньому блакитному полі умовна мапа Чорного моря, облямована вздовж узбережжя замкненим на замок ланцюгом, що символізує призначення морських прикордонників – спротив будь-якому проникненню на узбережжя. Девіз герба (латиною): „Без гніву й упередження”.

Екслібрис іншого прикордонного сторожового корабля – „Григорій

Гнатенко” також має зображення силуету корабля й проекту корабельного герба, що має вигляд геральдичного щита, поділеного навпіл: у долішній половині його вміщено символ морських прикордонників (як і ПСКР „Григорій Куроп’ятников”) – море, облямоване замкненим на замок ланцюгом, а в горішній половині наведено власну емблему корабля – кажана, що символізує особливу чуйність у темряві й блискавичну реакцію. Девіз герба (латиною): „Мовчазність”.

На всіх знаках зазначено: „Книгозбірка (чи Ex libris) Корабля Української Держави”. Згідно з усталеною традицією, кольори на гербах при звичайному (не кольоровому) друці замінюються відповідним штрихуванням: червоний – вертикальним, синій – горизонтальним, срібний – білим тлом, золотий (жовтий) – крапками на білому тлі, чорний – подвійним (вертикальним і горизонтальним) штрихуванням або чорним кольором тощо.

Треба зазначити, що на багатьох флотах світу перед ім’ям корабля не пишуть його клас (як це узвичаєно на Російському флоті), а розміщують аббревіатуру належності до військово-морського флоту певної держави, наприклад HMS (Корабель Її Величності) – у британському флоті, USS (Корабель Сполучених Штатів) – на флоті США, ORP (Корабель Республіки Польща) і т.д. Варто й у ВМС України утрадиціонити розміщення перед назвою корабля стандартної аббревіатури належності до ВМС України КУД (Корабель Української Держави).

Усі герби на знаках увінчані так званою „корабельною короною”, де за зубці правлять кінцеві частини прови й корми старовинних вітрильників, а також розгорнуті вітрила з блакитним хрестом – символом ВМС України. Кораблі прикордонних військ на відміну від кораблів ВМС України мають ще на знаках дубове гілля, що обабіч оточує щит.

